

Дарья Кислинська,

аспірант Харківського національного університету
внутрішніх справ, м. Харків

СЕНСОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

У статті розглядаються особливості сенсожиттєвих орієнтацій правоохоронців на етапі професійної підготовки, це дає можливість оцінити їх здатність до структурування взаємин з навколишнім середовищем і усвідомленої регуляції поведінки. Автором підкреслюється: ціннісні орієнтації є центральним регулюючим елементом життєвої перспективи і виражають свідоме ставлення людини до дійсності; визначається місце сенсожиттєвих орієнтацій у професійному визначенні та становленні майбутніх правоохоронців протягом навчання в профільному вузі; проаналізовано загальний показник осмисленості життя, три конкретні сенсожиттєві орієнтації (мета, процес, результат) і два аспекти локусу контролю (Я, життя).

Ключові слова: ціннісні орієнтації, сенсожиттєві орієнтації, сенс життя, локус контроль особистості, регуляція поведінки, майбутні правоохоронці.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний стан розвитку нашої держави потребує високоефективних фахівців. Проблема формування особистості правоохоронця професіонала належить до першочергових проблем суспільства. Враховуючи існуючі виклики сучасності, підготовка правоохоронців потребує уточнення та удосконалення, розроблення нових освітніх підходів та зміщення акцентів у навчанні з теоретичних напрямків на практичну підготовку. Враховуючи високу суспільну значущість професії поліцейського-правоохоронця необхідно більш ґрунтовно розглянути взаємозв'язок ціннісних орієнтацій особистості працівників правоохоронної сфери з їх професійною діяльністю.

Цінність – це властивість певного об'єкта задовольняти якусь потребу людини. Ця властивість відображається в людській уяві як позитивна значущість даного об'єкта. Ціннісні орієнтації є центральним регулятивним елементом життєвої перспективи та виражають свідоме ставлення людини до

дійсності [5]. Це зумовлює зміну стереотипів побудови професійної кар'єри та професійного становлення, що вимагає від майбутніх правоохоронців таких якостей, як готовність до ризику, відповідальність за вчинки, уміння швидко пристосовуватися до економічної кон'юнктури, здатність до самовдосконалення та інш. Як зазначає Ф. Василюк цінності набувають якостей реально діючих мотивів і джерел буття, що веде до зростання і вдосконалення особистості в процесі власного послідовного розвитку [1].

У свою чергу, за В. Крижко, ціннісно-смилова сфера (аксіосфера) особистості – це «унікальне духовне утворення яке включає ціннісні орієнтації, що забезпечують самозбереження людини в просторі і в часі» [2, с. 198].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Ціннісно-смилова сфера особистості, як складна ієрархічна динамічна структура, стала предметом досліджень О. Асмолова, Б. Ананьєв, Г. Андреєва, І. Беха, О. Бондаренка, М. Боришевського, Б. Братуся, В. Дильтей, І. Зязюна, М. Кагана, З. Карпенко, Д. Леонтьєва, А. Маслоу, В. Москаленко, Д. Рисмена, К. Роджерса, М. Рокича, М. Савчина, А. Серого, Е. Толмена, В. Франкла, З. Фрейда, Е. Фромма, К. Хорні О. Хуторського, В. Чудновського, Ш. Шварца, В. Ядова, В. Яницького, Т. Яценко та ін.

Певний науковий інтерес до динаміки та аналізу розвитку ціннісно-смилової сфери майбутнього фахівця становили такі сучасні вітчизняних та зарубіжних науковці (Т. Вілюжаніна В. Крижко, О. Мешко, Ю. Пелех, Г. Радчук, Н. Ткачова та ін.).

Як підкреслює у своїх дослідженнях В. Осьодло, смисложиттєві феномени особистості – це певне утворення у свідомості індивіда, яке є уявленням про власне майбутнє, а для їх позначення використовуються різні терміни: життєві плани, життєві цілі, життєві стратегії, ціннісні життєві орієнтації, життєві перспективи. Найбільш повно вони можуть бути розкриті через смисложиттєві орієнтації та сенси життя особистості [4, с. 197]. Вивченню взаємозв'язку смисложиттєвих орієнтацій та регуляції поведінки як

у особистісній так і у професійній сферах життя присвячено недостатньо наукових робіт. Це стосується і досліджень в межах професійного становлення правоохоронців.

Актуальність проблеми формування ціннісно-сислової сфери майбутнього фахівця-правоохоронця посилюється також невизначеністю, у якій функціонує нині вища школа України: випускника потрібно підготувати до професійного життя, умови і якість якого швидко змінюються. Освіта та фахова підготовка стає значимою сферою розвитку суспільства та відіграє провідну роль в формуванні ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців. Останнє зумовлює необхідність перегляду теоретичних і методичних засад освітньої системи підготовки кадрів до роботи у правоохоронній сфері. Тому все це і сприяло визначенню мети нашої роботи.

Метою статті є вивчення особливостей сенсожиттєвих орієнтацій особистості майбутніх правоохоронців для визначення їх здатність до структурування взаємовідносин з оточуючим середовищем і усвідомленої регуляції поведінки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибірку дослідження склали 280 курсантів Харківського національного університету внутрішніх справ факультету №3, віком від 18 до 25 років першого-третього курсів. Згідно з завданнями нашого дослідження наступним кроком стало визначення складових їх сенсу життя та внутрішнього локусу контролю особистості за допомогою тесту сенсожиттєвих орієнтацій адаптованого Д. Леонтьєвим [3]. Вивчення сенсожиттєвих орієнтацій дає можливість оцінити здатність особистості майбутнього правоохоронця до структурування взаємовідносин з оточуючим середовищем і усвідомленої регуляції поведінки. За допомогою цієї методики нами було визначено загальний показник осмисленості життя, три конкретні сенсожиттєві орієнтації (ціль, процес, результат) та два аспекти локусу контролю (Я, життя) (див.табл.).

Аналіз результатів наданих в таблиці показав, що цілі життя мають середній рівень розвитку у першокурсників ($29,42 \pm 6,60$) і другокурсників

(31,15 ± 5,74), тоді як у третьокурсників (35,26 ± 4,91) вони знаходяться на високому рівні розвитку.

Таблиця – Особливості сенсожиттєвих орієнтацій у майбутніх правоохоронців, (хср±σ)

Сенсожиттєві орієнтації	1 курс	2 курс	3 курс	t, p (1,2)	t, p (2,3)	t, p (1,3)
Цілі життя	29,42 ± 6,60	31,15 ± 5,74	35,26 ± 4,91	1,09	2,72*	4,58**
Процес життя	28,00 ± 3,39	26,85 ± 5,42	32,39 ± 6,83	0,88	3,38**	3,96**
Результат життя	23,34 ± 4,18	21,40 ± 3,97	27,50 ± 3,96	1,82	5,57**	4,73**
Локус контролю - Я	21,48 ± 3,53	19,55 ± 4,35	22,13 ± 3,63	1,77	2,27	0,85
Локус контролю - життя	27,68 ± 6,53	28,35 ± 6,81	32,11 ± 5,46	0,38	2,13	3,37**
Рівень СЖО	127,94 ± 17,91	126,80 ± 22,27	149,39 ± 19,92	0,20	3,81**	5,30**

Примітка: *p<0,05; **p<0,001

При цьому, у третьокурсників середній показник цілей життя статистично значимо більший, ніж у першокурсників (35,26 ± 4,91 > 29,42 ± 6,60; p ≤ 0,001) і другокурсників (35,26 ± 4,91 > 31,15 ± 5,74; p ≤ 0,05). Із цього слідує, що майбутні правоохоронці 1-го і 2-го курсів навчання мають певні цілі на майбутнє, які надають їх життю осмисленості, спрямованості і тимчасову перспективу. Майбутні правоохоронці 3-го курсу навчання характеризуються як цілеспрямовані особистості, проте, їх плани не завжди мають реальну опору в сьогоденні і не підкріплюються особистою відповідальністю за їх реалізацію.

Визначено, що середній показник за шкалою процес життя у першокурсників (28,00 ± 3,39) має середній рівень розвитку, у другокурсників (26,85 ± 5,42) цей показник знаходиться на низькому рівні і у третьокурсників (32,39 ± 6,83) – на високому рівні розвитку. До того ж, середній показник у третьокурсників статистично значимо (p ≤ 0,001) більший, ніж у першокурсників (32,39 ± 6,83 > 28,00 ± 3,39) і у другокурсників (32,39 ± 6,83 > 26,85 ± 5,42). Такі дані говорять, що майбутні правоохоронці 1-го курсу навчання сприймають процес власного життя як цікавий і наповнений змістом, однак, інколи сумують за минулими роками. Майбутні правоохоронці

2-го курсу навчання незадоволені власним життям у сьогодні, проте, вони можуть надавати йому повноцінний сенс спогадами про минуле або націленістю на майбутнє. Майбутні правоохоронці 3-го курсу навчання живуть повноцінним, цікавим, емоційно насиченим, наповненим життям.

Діагностовано, що середній показник за шкалою результат життя у першокурсників ($23,34 \pm 4,18$) має середній, у другокурсників ($21,40 \pm 3,97$) – низький, а у третьокурсників ($27,50 \pm 3,96$) – високий рівень розвитку. Крім того, середній показник у третьокурсників статистично значимо ($p \leq 0,001$) більший, ніж у першокурсників ($27,50 \pm 3,96 > 23,34 \pm 4,18$) і у другокурсників ($27,50 \pm 3,96 > 21,40 \pm 3,97$). Звідси слідує, що майбутні правоохоронці 1-го курсу навчання в цілому задоволені пройденим відрізком власного життя, проте, деякі події або вчинки минулого викликають у них почуття незадоволення. Майбутні правоохоронці 2-го курсу навчання схильні давати незадовільну оцінку прожитій частині власного життя. Майбутні правоохоронці 3-го курсу навчання вважають прожиту частину свого життя продуктивною і осмисленою, більше того, інколи вони думають, що кращі роки власного життя вони залишили позаду.

Зафіксовано, що у першокурсників ($21,48 \pm 3,53$), другокурсників ($19,55 \pm 4,35$) і третьокурсників ($22,13 \pm 3,63$) показник за шкалою локус контролю Я (Я – хазяїн життя) має середній рівень розвитку. Такі дані свідчать, що майбутні правоохоронці усіх трьох курсів навчання в цілому вважають, що мають достатньо здібностей, щоб побудувати власне життя відповідно зі своїми цілями і завданнями. Проте, інколи, майбутні правоохоронці можуть переживати невіру у власні сили щодо контролю подій свого життя.

З'ясовано, що середній показник за шкалою локус контролю життя або керованість життя у першокурсників ($27,68 \pm 6,53$) має низький, у другокурсників ($28,35 \pm 6,81$) – середній і у третьокурсників ($32,11 \pm 5,46$) – високий рівень розвитку. При цьому, середній показник у третьокурсників статистично значимо більший, ніж у першокурсників ($32,11 \pm 5,46 > 27,68 \pm 6,53$; $p \leq 0,001$). Такі дані свідчать про те, що майбутні

правоохоронці 1-го курсу навчання схильні вважати, що їх життя непідвладне свідомому контролю і безглуздо що-небудь загадувати на майбутнє. Майбутні правоохоронці 2-го курсу навчання мають суперечливі переконання щодо контролю власним життям, в одні моменти життя вони вважають, що самі вільно приймають рішення, в інші – відчувають, що свобода ілюзорна і усе вирішено за них. Майбутні правоохоронці 3-го курсу навчання переконані в тому, що самі контролюють власне життя, вільно приймають рішення і втілювати їх у життя.

Загальний рівень сенсожиттєвих орієнтацій має високий рівень розвитку в усіх трьох групах дослідження. При цьому, середній показник загального рівня сенсожиттєвих орієнтацій у третьокурсників статистично значимо ($p \leq 0,001$) більший, ніж у першокурсників ($149,39 \pm 19,92 > 127,94 \pm 17,91$) і у другокурсників ($149,39 \pm 19,92 > 126,80 \pm 22,27$). Можемо стверджувати, що майбутні правоохоронці усіх трьох груп дослідження живуть осмисленим життям, ставлять перед собою ясні цілі і досягають певних результатів. Понад того, у майбутніх правоохоронців 3-го курсу навчання осмисленість життя має дещо вищий рівень розвитку порівняно з майбутніми правоохоронцями 1-го і 2-го курсів навчання.

Висновок. На основі вищевикладеного можемо констатувати, що майбутні правоохоронці 1-го курсу навчання живуть осмисленим життям, однак, сьогоднішнім або вчорашнім днем. Загалом першокурсники задоволені власним життям як у сьогодні так і пройденим відрізком, проте, деякі події або вчинки минулого викликають у них почуття незадоволення. Крім того, вони вважають, що мають достатньо здібностей, щоб побудувати власне життя відповідно зі своїми цілями, проте, на даному етапі їх життя непідвладне свідомому контролю і безглуздо що-небудь загадувати на майбутнє.

Майбутні правоохоронці 2-го курсу навчання живуть сьогоднішнім або вчорашнім днем, незадоволені власним життям як в сьогодні так і минулим, мають амбівалентні погляди щодо власної здатності будувати життя і контролювати його. Загалом їх життя осмислене, має певні цілі і досягнення.

У майбутніх правоохоронців 3-го курсу навчання зафіксовано наявність цілей в майбутньому, які надають їх життю осмисленість, спрямованість і тимчасову перспективу. Вони задоволені власним життям, проте інколи вважають, що кращі роки залишилися у минулому. Переконані в тому, що самі контролюють власне життя, вільно приймають рішення і втілюють їх у життя.

Список використаної літератури

1. Василюк, Ф. Е. Психотехника выбора // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / Под ред. Д. А. Леонтьева, В. Г. Щур. – М. : Смысл, 1997. – С. 284–314.
2. Крижко, В. В. Аксиологічний потенціал державного управління освітою: навч. посіб. / В. В. Крижко, І. О. Мамаєва. – К. : Освіта України, 2005. – 217 с.
3. Леонтьев, Д. А. Тест смысложизненных ориентации (СЖО) / Д. А. Леонтьев 2-е изд. – М. : Смысл, 2000. – 18 с.
4. Осьодло, В. І. Психологія професійного становлення офіцера: [монографія] / Осьодло В. І. – К. : «Золоті ворота», 2012. – 463 с.
5. Панчук, Н. П. Ціннісні орієнтації як складова життєвих стратегій особистості. / Н. П. Панчук // Проблеми сучасної психології. – Кам'янець-Подільський «Аксиома», 2015. – Випуск 27. – С. 411-421.

Рецензент – кандидат психологічних наук, доцент Милорадова Н. Е.

Стаття надійшла до редакції 6.05.2016

Кислинська Д. М. Смысложизненные ориентации будущих правоохранителей

В статье рассматриваются особенности смысложизненных ориентаций правоохранителей на этапе профессиональной подготовки, это дает возможность оценить их способность к структурированию взаимоотношений с окружающей средой и осознанной регуляции поведения. Автором подчеркивается что, ценностные ориентации являются центральным регулирующим элементом жизненной перспективы и выражают сознательное отношение человека к действительности; определяется место смысложизненных ориентаций в профессиональном определении и становлении будущих правоохранителей в течение обучения в профильном вузе; проанализированы общий показатель осмысленности жизни, три конкретные смысложизненные ориентации (цель, процесс, результат) и два аспекта локуса контроля (Я, жизнь).

Ключевые слова: *ценностные ориентации, смысложизненные ориентации, смысл жизни, локус контроль личности, регуляция поведения, будущие правоохранители.*

Kislinskaya D. M. Life-meaning orientations of future law enforcement officers

Value orientations are a central regulating element of life perspective and express the conscious relation of man to the reality. The hierarchy of the main value-semantic constructs (motives, goals, values, senses) creates basic motivational orientation of the individual and provides self-realization.

Using the L. D. Leontiev's test of life-meaning orientations gave us an opportunity to diagnose in the future law enforcement officers ability to structuring relationships with the environment and conscious regulation of the behavior.

Based on the results, we can say that the first-year future law enforcement officers live a meaningful life, but are concerned with the present and the past. First-year students satisfied with their lives in the present and in the past, however, some of the events or actions cause them frustration. In addition, they believe that they have enough opportunities to build their lives in accordance with their goals, however, at this stage of their life it is meaningless to planning a future.

Second-year future law enforcement officers as well as first-year students live in the present and in the past, have ambivalent views on the ability to build their own lives and to control it. Everything in their lives is consciously, has certain goals and achievements.

On third-year future law enforcement officers are recorded the presence of the future goals, which gives meaning to their lives, focus and time perspective. They are happy with their lives, but sometimes feel that the best years are in the past. We are convinced that they control their lives by themselves, freely make the decisions and implement them.

Key words: *value orientation, life-meaning orientations, meaning of life, locus of control of the life, regulation of the behavior, future law enforcement officers.*